

ISSN-0971-8397

विकास समर्पित मासिक

योजना

विशेषांक

वर्ष ४४

अंक ८

पाने ७६

मार्च २०१७

मूल्य ३० रु.

अर्थसंकल्प

२०१७-१८

केंद्रीय अर्थसंकल्प : व्यापक विश्लेषण
एन आर भानुमूर्ती आणि श्री हरी नायडू

वास्तववादी केंद्रीय अर्थसंकल्प
प्रा. चरणसिंग

महसूल जमा करण्याचे प्रयत्न आणि अर्थसंकल्प
मालिनी घक्रवर्ती

अर्थसंकल्पाचे रोजगार आणि औद्योगिक विकासावर होणारे परिणाम
अरुण मित्रा

रेल्वे अर्थसंकल्पाचा नवा अवतार
श्री अरुणेंद्र कुमार

रेल्वे वगळून पायाभूत सुविधांसाठी अर्थसंकल्पीय तरतूद
कृष्णा देव

Dr. Anil Chidrawar
IC Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist. Nanded

योजना

विकास समर्पित मासिक

❖ वर्ष ४४ ❖

❖ अंक ८ ❖

❖ मार्च २०१७ ❖

❖ मूल्य ३० रु. ❖

मुख्य संपादक
दिपीका कच्छल

संपादक
उमेश उजगरे

उप संपादक
अभिषेक कुमार

मुखपृष्ठ
जी.पी. धोपे

अनुक्रमणिका

'योजना' हे निती आयोगाच्या वतीने, केंद्र सरकारच्या माहिती व प्रसारण मंत्रालयाच्या प्रकाशन विभागातर्फे हिंदी, इंग्रजी, मराठी, गुजराती, कन्नड, तेलुगू, पंजाबी, उर्दू, बंगाली, तमिळ, मल्याळम, उडिया व आसामी भाषांतून प्रकाशित होते. देशाच्या सर्वांगीण विकासाची खुली चर्चा करणारे ते व्यासपीठ आहे. 'योजना'त प्रसिद्ध होणाऱ्या लेखांतील मते त्या त्या लेखकांची असतात.

जाहिरात दर पत्रक

ब्लॉक अँड व्हाइट पूर्ण पान:	रु. १०,०००
ब्लॉक अँड व्हाइट अर्धे पान:	रु. ६,०००
ब्लॉक कव्हर पूर्ण पान:	रु. २०,०००
सेकंड कव्हर पूर्ण पान:	रु. १७,०००
थर्ड कव्हर पूर्ण पान:	रु. १५,०००

- केंद्रीय अर्थसंकल्प : व्यापक विश्लेषण एन आर भानुमूर्ती आणि श्री हरी नायडू ५
- वास्तववादी केंद्रीय अर्थसंकल्प प्रा. चरणसिंग १०
- ग्रामीण कृषी क्षेत्र - चमकदार कामगिरीच्या दिशेने मार्गक्रमण निरेंद्र देव १९
- केंद्रीय अर्थसंकल्पात कृषी क्षेत्राला जोरदार प्रोत्साहन लक्ष्मी जोशी आणि व्ही.पी. आहुजा २४
- तरुणांसाठीचा अर्थसंकल्प डॉ एस एस मंधा २६
- रेल्वे अर्थसंकल्पाचा नवा अवतार (विशेष लेख) श्री अरुणेंद्र कुमार ३०
- अर्थसंकल्पाचे रोजगार आणि औद्योगिक विकासावर होणारे परिणाम अरूप मित्रा ४२
- महसूल जमा करण्याचे प्रयत्न आणि अर्थसंकल्प मालिनी चक्रवर्ती ४७
- रेल्वे वगळून पायाभूत सुविधांसाठी अर्थसंकल्पीय तरतूद (फोकस) कृष्णा देव ५१
- विमुद्रीकरण आणि केंद्रीय अर्थसंकल्प प्रा. डॉ. अशोक पुरभाजी टिपरसे ५४
- अर्थसंकल्पातील नवे बदल : संरचनात्मक आणि प्रक्रीयत्मक हॅप्पी पंत ५९
- केंद्रीय अर्थसंकल्प एक मूल्यमापन सुभाष राठोड ६२
- दुर्बल घटकांचे कल्याण आणि विकास श्रीकर नाईक ६६
- अर्थसंकल्पात आरोग्य तरतुदीत वाढ राजीव आहुजा ७१

योजना मासिकासाठी लेख, वर्गणी, जाहिरात इ. सर्व पत्रव्यवहारासाठी पत्ता :

योजना मासिक कार्यालय

७०१, 'बी' विंग (७वा मजला), केंद्रीय सदन, सेक्टर १०, सी.बी.डी. बेलापूर, नवी मुंबई ४०० ६१४. दुरध्वनी - योजना - २७५६६५८२
email - myojanadpd@gmail.com

योजना

मार्च, २०१७ ३

विमुद्रीकरण आणि केंद्रीय अर्थसंकल्प

प्रा. डॉ. अशोक पुरभाजी टिपेरजे

भारताने 1947 मध्ये मिश्र अर्थव्यवस्थेच्या पुरस्कार केला. यासाठी सरकारने कल्याणकारी राज्याची संकल्पना स्विकारली. त्यामुळे सरकारचे कार्यक्षेत्र विस्तारले. जनतेचा आर्थिक, सामाजिक व राजकीय विकास करणे, हे सरकारचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे यासाठी सरकारला स्वतःची उत्पन्नाची साधने आवश्यक असतात, त्यासाठी सरकार विविध कर गोळा करते व जनतेच्या विकासावर तो पैसा खर्च करते यातूनच वित्तीय प्रशासनाचा जन्म झाला.

एडम स्मिथ व इतर सनातनवादी अर्थशास्त्रज्ञांनी व्यक्तिहित साध्यवर लक्ष दिले. भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेत सरकारने व्यक्तीच्या खाजगी व्यवहारावर हस्तक्षेप करता कामा नये. सामान्यपणे १९ व्या शतकात सर्वत्र भांडवलशाही होती. २० व्या शतकातील १९२९ च्या जागतिक महामंदिने भांडवलशाहीचे दोष उघडकीस आले. कांही देशांनी मित्र तर काहींनी भांडवलशाही व सामाजवादी अर्थव्यवस्थेचा पुरस्कार केला.

भारताने १९४७ मध्ये मिश्र अर्थव्यवस्थेच्या पुरस्कार केला. यासाठी सरकारने कल्याणकारी राज्याची संकल्पना स्विकारली. त्यामुळे सरकारचे कार्यक्षेत्र विस्तारले. जनतेच्या आर्थिक, सामाजिक व राजकीय विकास करणे, हे सरकारचे प्रमुख उद्दिष्ट आहे. यासाठी सरकारला स्वतःची उत्पन्नाची साधने आवश्यक असतात, त्यासाठी सरकार विविध कर गोळा करते व जनतेच्या विकासावर तो पैसा खर्च करते यातूनच वित्तीय प्रशासनाचा जन्म झाला.

अर्थ संकल्पाचा इतिहास

अर्थसंकल्प (बजेट) या शब्दाची उत्पत्ती ही फ्रेंच भाषेतील बूजेट

(Budget) या शब्दापासून झाली. याचा अर्थ चामड्याची पिशवी होय. १७३३ साली इंग्लंड मध्ये वित्तीय प्रस्ताव सादर करण्यासाठी रॉबर्ट वॉलपोल यानी चामड्याच्या थैलीतून संबंधित कागद काढले तेव्हापासून बजेट हा शब्द रुढ झाला. परंतू वार्षिक जमा खर्चाचा अंदाज या अर्थाने हा (Budget) शब्द १८०३ मध्ये जगात सर्वात प्रथम फ्रान्समध्ये वापरण्यात आला.

अंदाजपत्रकात सार्वजनिक खर्च, सार्वजनिक महसूल यांचा प्रामुख्याने समावेश होतो. अंदाजपत्रकाला अर्थसंकल्प असेही म्हटले जाते. एखाद्या राष्ट्रात आगामी वर्षामध्ये कोणकोणत्या मार्गाने उत्पन्न जमा करायचे आणि जमा केलेले उत्पन्न वेगवेगळ्या क्षेत्रामध्ये कशा पध्दतीने खर्च करायचे याचा आराखडा म्हणजे अर्थसंकल्प होय. येतो. केंद्रीय अर्थमंत्र्याकडून वर्षभराच्या खर्चाचा हिशोब संसदेत मांडण्यात येतो त्यालाच अर्थसंकल्प म्हटले जाते. यात सर्व खात्याची माहिती, मंजूर करण्यात येणाऱ्या योजना तसेच १ एप्रिल पासून पुढच्या वर्षीच्या मार्च पर्यंतच्या सर्वच आर्थिक गोष्टींचा लेखाजोखा या अर्थसंकल्पात सादर करण्यात येत असतो. तसेच या

सरकारकडून नविन योजनांची माहिती देण्यात येते आणि त्याच्यावर संसदेतून अप्रत्यक्षपणे मंजूरी देखील मिळावी हा याचा देखील हेतू असतो.

अर्थसंकल्पाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे सांगता येतील :-

- १) देशात उपलब्ध असलेल्या वित्तीय साधनाचे योग्य वाटप करून राष्ट्रीय उत्पन्नात वाढ घडवून आणणे व आर्थिक विकास साध्य करणे.
- २) राष्ट्रीय उत्पन्न व संपत्तीचे योग्य वाटप करून आर्थिक विषमता कमी करणे.
- ३) अर्थव्यवस्थेत किंमत, उत्पादन, मागणी, उपभोग इ. संबंधी अर्थसंकल्पात योग्य तरतूदी करून आर्थिक स्थैर्य निर्माण करणे.

भारतातील अर्थसंकल्पीय प्रक्रिया :-

भारतातील सार्वजनिक अर्थसंकल्पीय प्रक्रिया स्वातंत्र्यपूर्वीच सुरू झाली आहे. ईस्ट इंडियाकडून भारताची सत्ता ब्रिटीश पार्लमेंटकडे गेल्यानंतर लगेचच दोन वर्षांनंतर ७ एप्रिल १८६० रोजी पहिला अर्थ संकल्प मांडण्यात आला. जेम्स विल्सन या पहिल्या वित्त सदस्याने तो मांडला होता. स्वातंत्र्यापूर्वीच अंतरिम सरकारमधील सदस्य लियाकत अली खान यांनी १९४७-४८ चा अर्थसंकल्प मांडला होता. स्वातंत्र्यानंतर भारताचे पहिले वित्तमंत्री श्री. आर. के. शन्मुखम चेट्टी यांनी पहिला अर्थसंकल्प सादर केला जातो.

कोणत्याही वर्षाच्या अर्थसंकल्पात सरकारी जमा खर्चाचे तीन वर्षांचे आकडे दिलेले असतात.

१) गेल्या वित्तीय वर्षाचे प्रत्येक आकडे दिलेले असतात. (Actuals)

२) चालू वित्तीय वर्षाचे अर्थसंकल्पीय आकडे ; Budgetary

Esitimate) व संशोधित अंदाज (Revised Esitimates)

३) पुढील वित्तीय वर्षाचे अर्थसंकल्पीय अंदाज (Budgetary Esitimates)

अंदाज पत्रकाचे प्रकार :-

- १) शिलकी अंदाजपत्रक
- २) संतुलित अर्थसंकल्प
- ३) तूटीचा अर्थसंकल्प

ज्या अर्थसंकल्पात उत्पन्न व खर्च यांच्यात संतुलन असते, त्यास संतुलित अर्थसंकल्प म्हणतात. जेव्हा अर्थसंकल्पात दर्शविलेला खर्च उत्पन्नापेक्षा कमी असतो. तेव्हा तो शिलकी अर्थसंकल्प असतो जेव्हा अंदाजपत्रकातील उत्पन्न हे खर्चापेक्षा कमी

ज्या अर्थसंकल्पात उत्पन्न व खर्च यांच्यात संतुलन असते, त्यास संतुलित अर्थसंकल्प म्हणतात. जेव्हा अर्थसंकल्पात दर्शविलेला खर्च उत्पन्नापेक्षा कमी असतो. तेव्हा तो शिलकी अर्थसंकल्प असतो जेव्हा अंदाजपत्रकातील उत्पन्न हे खर्चापेक्षा कमी अर्थसंकल्प म्हणतात.

असते तेव्हा त्यास तूटीचा अर्थसंकल्प म्हणतात.

भारतीय राज्यघटनेतील तरतुद

भारतात दरवर्षी (वार्षिक) अर्थसंकल्प राज्यघटनेच्या कलम ११२ अंतर्गत एक एप्रिलला आर्थिक वर्ष सुरू होण्याच्या आधी संसदेच्या दोन्ही सभागृहात सादर करून तो मंजूर करून द्यावा लागतो आणि शेवटी त्या वित्त विधेयकाला राष्ट्रपतीची मान्यता घ्यावी लागते अशी मंजूरी झाल्यानंतर विधेयकाचे कायद्यात रूपांतर होते. गेल्या ९२ वर्षांपासून रेल्वे

अर्थसंकल्प आणि वेगवेगळ्या स्वरूपात होत. भारतीय रेल्वे ही जगातील मोठी रेल्वे संस्था असून कर्मचारी असणारी ही संस्था म्हणजे जगात सातव्या क्रमांकाचा उपक्रम आहे यंदा मात्र देशाच्या सर्वसाधारण अर्थसंकल्पात रेल्वे अर्थसंकल्पाचे विलीनीकरण करून ह्या मोठाच बदल करण्यात आला आहे.

अर्थसंकल्पाची मुख्य वैशिष्ट्ये :-

गतवर्षाच्या अर्थसंकल्पाची जेटली यांनी नऊ वर्गात विभागणी केली होती शेतती अर्थमंत्री अरुण जेटली यांच्या अर्थसंकल्पाची दहा कलमी धीम आहे त्यात १) शेतकरी : उत्पन्न पाच वर्षात दुप्पट करण्याचे लक्ष्य, २) ग्रामीण भाग : रोजगार व मुलभूत पायाभूत सुविधा उपलब्ध करणे, ३) युवा : शिक्षण तसेच कौशल्य विकास आणि नौकर्याद्वारे युवकांना सक्षम करणे, ४) ग्रामीण वंचित घटक : समाजिक सुरक्षा आणि आरोग्य सुविधा बळकट करण्यासाठी परवडणारी घरे उपलब्ध करणे, ५) पायाभूत सुविधा : कार्यक्षमता, उत्पादन क्षमता आणि जीवनमान उंचविण्यासाठी पायाभूत सुविधांची निर्माती ६) वित्तीय क्षेत्र : बळकट वित्तीय संस्था मार्ग प्रगती व स्थैर्य साध्य करणे, ७) डिजिटल इंडिया : गतीमानता, विश्वासासाठी आणि पारदर्शकतेसाठी ८) सार्वजनिक सेवा : प्रभावी कारभारासह लोकसहभागाने परिणामकारक सेवा देणे, ९) कुशल वित्तीय व्यवस्थापन : उपलब्ध स्रोतांचा वापर करून आर्थिक स्थैर्य राखणे आणि १०) कर प्रशासन : प्रामाणिकतेचा गौरव याच्या जोडीला जेटली यांनी देशाच्या अर्थसंकल्पात एका नव्या घटकाची नोंद केली. तो म्हणजे तरुण वर्ग, अशा तऱ्हेने

जेटली यांनी आपला संपूर्ण अर्थसंकल्प दहा मुदयांभोवती सादर केला आणि विविध सुधारणांचे सुतोवाच केले. यंदाच्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात सामाजिक आणि आरोग्य या क्षेत्रासाठी किरकोळ वाढ करण्यात आली आहे.

रेल्वे अर्थसंकल्प सर्वसाधारण अर्थसंकल्पातच सादर

आजपर्यंतची २८ फेब्रुवारीची वार्षिक अंदाजपत्रकाची परंपरा मोडून या वर्षी अरुण जेटली यांनी १ फेब्रुवारीला पुढील वर्षाचे अंदाजपत्रक सादर केले. या नव्या अर्थसंकल्पाची अनेक प्रमुख वैशिष्ट्ये आहेत. सन १९२४ पासूनची स्वतंत्र रेल्वे अर्थसंकल्पाची परंपरा बाजूला ठेवून यावर्षी रेल्वे अर्थसंकल्प नेहमीच्या अर्थसंकल्पात सामाविष्ट केलेला आहे. देशातील नीती आयोगाचे सदस्य विवेक देबराँय यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या समितीच्या शिफारशीनुसार असे घडले आहे. केंद्रीय अर्थमंत्री अरुण जेटली यांनी स्वतःच रेल्वेसाठी अर्थसंकल्पीय तरतुदीची घोषणा केली. रेल्वेसाठी एक लाख एकतीस हजार कोटी रुपयांची तरतुद करून काही महत्वाकांक्षी योजनांची त्यांनी घोषणा देखील केली.

रेल्वे मंत्रालयाकडून सरकारच्या नियोजित वार्षिक सुमारे १०,००० कोटी रकमेचा जो लांबाशा दिला जात असे, तो देण्याची गरज नाही. या अर्थसंकल्पातील दुसरा प्रमुख बदल म्हणजे योजना खर्च आणि बिगर योजना खर्च अशी विभागणी आता दिसणार नाही तर आता असे वर्गीकरण न दाखवता फक्त महसुली जमा व खर्च तसेच भांडवली जमा व खर्च असे या अर्थसंकल्पात आहे. वार्षिक अर्थसंकल्प या वित्तीय साधनाचा उपयोग सरकार मुख्यतः दोन कारणांसाठी करित

असते. एक म्हणजे देशाचा कारभार कार्यक्षमतेने करणे. प्रशासनावरील खर्च, व्याज, मुद्दलमुळे, सबसिडी यांचा अंतर्भाव करणे. दुसरे म्हणजे शाश्वत विकास साधण्यासाठी विविध योजना, प्रकल्प राबवणे ३१ मार्च २०१७ रोजी बाराव्या पंचवार्षिक योजनेची मुदत संपत आहे. त्यानंतर पंचवार्षिक योजना करण्याचे धोरण रद्द करण्याचे सरकारने ठरवले आहे.

विमुद्रीकरणाचा परिणाम :

दि. ८ नोव्हेंबर २०१६ च्या रात्री १२ पासून रु ५०० आणि रु १०००

सन १९२४ पासूनची स्वतंत्र रेल्वे अर्थसंकल्पाची परंपरा बाजूला ठेवून यावर्षी रेल्वे अर्थसंकल्प नेहमीच्या अर्थसंकल्पात सामाविष्ट केलेला आहे. देशातील नीती आयोगाचे सदस्य विवेक देबराँय यांच्या अध्यक्षतेखाली नेमलेल्या समितीच्या शिफारशीनुसार असे घडले आहे. केंद्रीय अर्थमंत्री अरुण जेटली यांनी स्वतःच रेल्वेसाठी अर्थसंकल्पीय तरतुदीची घोषणा केली. रेल्वेसाठी एक लाख एकतीस हजार कोटी रुपयांची तरतुद करून काही महत्वाकांक्षी योजनांची त्यांनी घोषणा देखील केली.

मुल्यांच्या जून्या नोटा रद्द करण्यात आल्या. एकूण चलन पुरवठ्यामध्ये या दोन नोटांचा सहभाग ८६ टक्के होता, पैशाचा पुरवठा ही द्रव मत्तेची मुख्य पुंजी असते. रद्द करण्यात आलेल्या रु ५०० आणि रु १००० मुल्यांच्या नोटा सहकारी बँका सोडून इतर बँकामध्ये ३० डिसेंबर २०१६ पावेतो जमा करण्याची मुभा

नागरिकांना देण्यात आली. त्यानंतर मार्च २०१७ पावेतो आर.बी.आय. मध्ये जमा करता येतील यापूर्वी १९७८ मध्ये ५००० आणि रु १०,००० मुल्यांच्या नोटा रद्द करण्यात आल्या होत्या. त्यावेळी मोरारजी देसाई प्रधानमंत्री होते तर एच. जी. पटेल हे आर.बी.आय. चे गव्हर्नर होते. त्यावेळी रद्द करण्यात आलेल्या नोटांचा एकूण चलन पुरवठ्यातील सहभाग फक्त आठ टक्के होता.

जानेवारी १९४६ मध्ये ब्रिटीश सरकारने १००० आणि १०,००० रुपयांच्या नोटा चलनातून काढून घेतल्या होत्या. १६४६ ची गोष्ट तर दूरच ठेवू पण १९७८ मध्ये देखील सरकारच्या या निर्णयाचा सामान्य माणसाला त्रास झाला नव्हताच, कारण त्याच्यापैकी बहुसंख्यांनी या नोटा पाहिल्या देखील नव्हत्या, त्यांच्याकडे त्या गड्डयाने असणे ही बाब तर अधिकच दुरापास्त होती. मोरारजी देसाई यांची ती खेळी सामान्यांसाठी त्रासदायक ठरलेली नसू देत पण त्यातून काढल्या पैशाचा ओघ पूर्णपणे थांबला नाही.

जागतीक बँकेच्या अंदाजानुसार विमुद्रीकरणामुळे अर्थव्यवस्थेवर परिणाम झाल्यामुळे २०१७ मध्ये भारतीय अर्थव्यवस्थेची वाढ सात टक्के राहिल. या आधिचा अंदाज ७.६ टक्के वाढीचा होता. भारतामध्ये ८० टक्के व्यवहार नोटांनी होत असल्याने अचानक झालेल्या नोटाबंदीने ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर तसेच घरगुती व्यवहारांवर विमुद्रीकरणाचा परिणाम जाणवला. जीएसटी आणि भूसूधारणा कायद्याच्या अमलबजावणीवरही याचा परिणाम झालेला आहे. वाहन उत्पादक कंपन्यांची देशव्यापी संघटना असलेल्या सीआय

योजना

५६ मार्च, २०१७

223

(सोसायटी ऑफ इंडियन ऑटोमोबाईल मॅन्यूफॅक्चर्स) च्या अहवालानुसार डिसेंबर महिन्यात वाहन खरेदीवर परिणाम झाला. तसेच डिसेंबर मध्ये तिमाही पतधोरण जाहीर करताना रिजर्व्ह बँकेने जीडीपी ७.१ असेल असा अंदाज व्यक्त केला होता. निश्चलीकरणाचा निर्णय महत्वाचा आहे. भ्रष्टाचार आणि काळा पैसा रोखण्यासाठी हा उपाय आवश्यक होता. त्यासाठी नागरीकांच्या मानसिकतेत बदल गरजेचा होता. ५०० आणि १००० रुपयांच्या नोटा रद्द झाल्यावर बँकाकडे मोठ्या प्रमाणात पैसा येईल, त्याचा नैसर्गिक परिणाम म्हणजे व्याजदर घटून पैसा फिरेल. त्याचबरोबर समाजकल्याण योजनासाठी सरकारलाही जास्त निधी उपलब्ध होईल.

कॅशलेस व्यवहारासाठी सरकारने भारत इंटरफेस फॉर मनी- भीम हे मोबाईल ऍप तयार केले आहे. त्याला देशातील १.२५ कोटी नागरीकांनी पसंती दिली असून या ऍपशी निगडीत नागरीकांना डेबिट, क्रेडीट कार्डप्रमाणे आधार कार्डद्वारे आर्थिक व्यवहार करता येणार असल्याचा पुनरुच्चार जेटलींनी आपल्या अर्थसंकल्पीय भाषणात केला. देशातील टपाल कार्यालयामध्ये पासपोर्ट मिळण्याची सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. भारतातून आरोपी परदेशात पळून गेल्यास कायद्यात बदल केला जाईल तसेच मालमत्ता जप्त केली जाईल अशी घोषणा करित कर्जबुडव्या विजय मल्लाला भारतात परत आणण्यासाठी सरकार प्रयत्नशील असल्याचे दर्शविले आहे. विमुद्रीकरण, लवकरच येणारा देशव्यापी वस्तू आणि सेवाकर-जीएसटी स्वतंत्र आस्तित्व संपलेला रेल्वे अर्थसंकल्प आणि ३१ डिसेंबरला प्रधानमंत्र्यांनी जाहीर

केलेल्या अनेक योजना ही त्यातली काही प्रमुख कारणे. सवलतीची काही पावले निवडणूका लक्षात ठेवूनही पडली आहेत. परंतु बहूचर्चित नोटाबंदीनंतर किती काळा पैसा बाहेर आला, त्याचा अर्थव्यवस्थेला किती फायदा झाला हे अजून गुलदस्त्यात आहे. बँकामध्ये जमा झालेल्या काळ्या पैशाची आकेडवारी अधिकृतपणे जाहीर झाली तर नेमके चित्र कळू शकले असते.

'स्कील इंडीया' चा गाजावाजा होत असला तरी युरोप प्रमाणे भारतातही नवे रोजगार निर्माण न होता किंबहुना रोजगार कमी होवूनच विकास होत असेल, तर ती

निश्चलीकरणाचा निर्णय महत्वाचा आहे. भ्रष्टाचार आणि काळा पैसा रोखण्यासाठी हा उपाय आवश्यक होता. त्यासाठी नागरीकांच्या मानसिकतेत बदल गरजेचा होता. ५०० आणि १००० रुपयांचा नोटा रद्द झाल्यावर बँकाकडे मोठ्या प्रमाणात पैसा येईल, त्याचा नैसर्गिक परिणाम म्हणजे व्याजदर घटून पैसा फिरेल. त्याचबरोबर समाजकल्याण योजनासाठी सरकारलाही जास्त निधी उपलब्ध होईल.

चिंताजनक बाब आहे. दर वर्षी किमान दोन कोटी नवे रोजगार निर्माण करणे हे आव्हान मुळीच सोपे नाही. किंबहुना नोटाबंदी त्यामुळेच होत असलेली रोजगार कपात, तेलाच्या वाढलेल्या किंमतीमुळे अर्थव्यवस्थेवर येणारा भार या सान्या बाबी लक्षात घेतल्या तर इतके रोजगार कुटून आणि कसे निर्माण होणार हा प्रश्नच आहे.

एफआयपीबी बरखास्त निर्णय प्रक्रियांना वेग देण्यासाठी गुंतवणूक प्रोत्साहन मंडळ बरखास्त करण्यात येणार आहे. थेट परदेशी गुंतवणुकीला चालना देण्यासाठी सर्वेक्षण क्षेत्रामध्ये ९० टक्के परदेशी गुंतवणूक स्वयंचलीत मार्गाने येण्याचा मार्ग मोकळा करण्याची घोषणा जेटलींनी केली.

नोकरदारांना दिलासा

ऐतिहासिक विमुद्रीकरणाच्या निर्णयानंतर देशभर उडालेल्या चलन तुटवड्याचा गोंधळ व त्यातून सर्वसामान्यांना सोसावे लागलेल्या अनंत समस्या यांच्या पार्श्वभूमीवर केंद्रीय अर्थमंत्री अरुण जेटली यांनी सन २०१७-१८ चा अर्थसंकल्प सादर केला. यात शेती, ग्रामीण विकास, मनरेगा, पायाभूत सुविधा, उद्योग, रेल्वे सुविधा यांच्यासह डिजिटल इंडियाला चालना देण्यासाठी घोषणांचा पाऊस पाडला असला तरी विमुद्रीकरणाच्या धाडसी निर्णयानंतर भ्रष्टाचार काळ्या पैशाला आवण घालण्यासाठी कसलेही ठोस पाऊस उचललेले दिसत नाही. या सोबतच शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करण्याची, रोजगाराच्या संधी वाढविण्याची घोषणाही अर्थमंत्र्यांनी केली, परंतु या क्षेत्राला गती मिळेल असा एकही निर्णय या बजेट मध्ये दिसत नाही. मात्र विमुद्रीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर आयकर मर्यादा वाढवून तीन लाखांपर्यंतचे उत्पन्न करमुक्त केले. तसेच पाच लाखांच्या उत्पन्नावर फक्त पाच टक्के कर आकारून मध्यमवर्गीयांना दिलासा दिला. देशात प्रत्यक्ष कर भरणाऱ्यांची संख्या केवळ ३.७ कोटी आहे एकूण लोकसंख्येच्या तुलनेत विचार केला तर करदात्यांची टक्केवारी अवघी तीन टक्केच

भरते. याचा दुसरा अर्थ देशातील १७ टक्के लोकांचे उत्पन्न अडीच लाख किंवा त्यापेक्षा कमी आहे. एक कोटी रुपयांपेक्षा अधिक उत्पन्न असलेल्या करदात्यावरील १५ टक्के अधिभार कायम ठेवला आहे. या वर्षाचा अधिभार दोन हजार सातशे कोटी रुपये आहे. आणखी एक मोठा आणि महत्वाचा निर्णय राजकीय पक्षांना मिळणाऱ्या देणगीच्या बाबतीत घेण्यात आला. या पुढे दोन हजारांपेक्षा अधिकची देणगी राजकीय पक्षांना स्वीकारायची असेल तर ती धनादेशाच्या किंवा इंटरनेट बँकींगच्या माध्यमातून स्वीकारता येईल. पूर्वी ही मर्यादा वीस हजारांची होती. औद्योगिक क्षेत्राला आलेली मरगळ झटकण्यासाठी अर्थमंत्र्यांनी पन्नास कोटी पर्यंतची उलाढाल असलेल्या लघु उद्योगांना करामध्ये सवलत जाहीर केली आहे. कृषिक्षेत्रासाठी दहा लाख कोटीची तरतूद करण्यात आली आहे.

रोख व्यवहारावर मर्यादा :-

येत्या एक एप्रिल पासून ३ लाखापेक्षा अधिकचे व्यवहार कॅशलेस पध्दतीनेच करणे अनिवार्य करण्यात आले आहे. नोटाबंदीच्या पार्श्वभूमीवर काळा पैसा नष्ट करणे आणि स्वच्छ व्यवहाराला प्राधान्य देण्यात आले. उच्च शिक्षणासाठी तरतुदी :-

विद्यापीठ अनुदान आयोगाची पुनर्रचना करण्याचा निर्णय महत्वपूर्ण आहे. कौशल्य विकासासाठी सहाशे जिल्हयात केंद्र स्थापन केल्याने रोजगार निर्मातीला चालना मिळणार आहे. संकल्प या रोजगार प्रशिक्षण योजनेच्या माध्यमातून कोटयावधी तरुणांना रोजगार मिळणार आहे. त्यासाठी चार हजार कोटीची तरतूद, तंत्रशिक्षणातील आधुनिक

कौशल्यासाठी स्ट्राईव्ह अभियान त्यासाठी २२०० कोटीची तरतूद, मोफत ऑनलाईन शिक्षणासाठी स्वयंम, परदेशातील रोजगार संधीसाठी १०० इंडिया इंटरनॅशनल सेंटर्स, देशभरात ६०० प्रधानमंत्री कौशल्य विकास केंद्राची स्थापना. सर्व प्रवेश परिक्षासाठी केंद्रीय व्यवस्था, उच्च गुणवत्तेत सातत्य राखणारी महाविद्यालये, शिक्षण संस्थांना स्वायत्तता देशाच्या उच्च शिक्षणाच्या व्यवस्थेचे वार्षिक मुल्यमापन, शास्त्र विषयाच्या शिक्षणावर विशेष भर आणि उच्च दर्जाची गुणवत्ता सिध्द करणारी महाविद्यालये तसेच शिक्षण संस्थांना स्वायत्तता देण्याचा निर्णय.

सारांश

अर्थसंकल्पावर विमुद्रीकरणाच्या निर्णयाचे सावट होते. विमुद्रीकरणामुळे अर्थव्यवस्थेवर विपरीत परिणाम झाला याची अप्रत्यक्ष कबुली आर्थिक सर्वेक्षण अहवालातून मिळाली होती. त्या दृष्टीने तळाच्या घटकाची क्रयशक्ती वाढविण्यासाठी काही पाऊले उचलली आहेत. परंतू काही उपाय अगदीच तकलादू आहेत. पाच राज्यांमध्ये मतदारांना गाजर या सारख्या नैमितीक मोहाना बळी न पडता वित्तीय शहाणपणाचा केंद्रीय अर्थसंकल्प २०१७ सादर केला. ग्रामीण आणि शहरीचा दोन्हीना नाराज न करण्याचा प्रयत्न केलेला दिसतो शेतकरी, ग्रामीण जनता, युवा पिढी, गरीब आणि दुर्बल घटक, पायाभूत सुविधा, सशक्त वित्तीय क्षेत्र, डिजिटल अर्थव्यवस्था आणि जास्तीत जास्त लोकांचा कर चुकविण्याऐवजी तो भरावसा वाटावा अशी करव्यवस्था या मुख्य मुद्दयावर भर देत त्यांनी अर्थसंकल्पाची मांडणी

केल्याचे दिसते. हे करत आणखी एक टूट तीन टक्क्यांहून व महसूल तरतूद टक्क्यांहून अधिक होणार नाही याकरी त्यांनी काळजी घेतल्याचे दिसते.

लेखक देगलूर महाविद्यालय, देगलूर येथे संशोधन मार्गदर्शक आणि अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख आहेत

e-mail: ashoktiparse21@gmail.com

विकास समर्पित
मासिक
योजना
नियमित वाचा,
वर्गणीदार व्हा.

योजना

५८ मार्च, २०१७

Dr. Anu Chidrawar
IC Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist. Nanded